

УДК 373.2(091)(477)

СВІТЛАНА ВАСИЛЬЄВА

м. Київ

vasilievasa@i.ua

КРИТЕРІЇ ПЕРІОДИЗАЦІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ РІЗНИХ ТИПІВ В УКРАЇНІ

У статті окреслено критерії періодизації розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.): цілі та специфіка функціонування ДНЗ різних типів (навчання, виховання, розвиток, здоров'язбереження дітей раннього та дошкільного віку, структура ДНЗ різних типів (організаційні засади функціонування ДНЗ різних типів або внутрішня організацію) та зовнішнє середовище (наукові і методичні установи, органи управління освітою), внутрішнє середовище (розвивальне середовище в ДНЗ, що забезпечує умови для реалізації цілей та специфіки функціонування ДНЗ різних типів для дітей раннього та дошкільного віку, управління ДНЗ різних типів) у контексті визначених А. Аверьяновим основних форм взаємодії систем у притаманних для них протиріччях: взаємодії якісно-тотожних систем, взаємодії системи з джерелом існування.

Ключові слова: критерії періодизації розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів, взаємодія якісно-тотожних систем, взаємодія системи з джерелом існування, система дошкільних навчальних закладів різних типів, якісно-тотожні елементи.

Актуальність питання сучасного розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів в Україні та перспектив її подальшого функціонування обумовили здійснення історико-педагогічного дослідження, метою якого є вивчення та розкриття еволюційних змін в системі дошкільних навчальних закладів різних типів України впродовж другої половини ХХ століття (1950) – початку ХХІ століття. Виявлення тенденцій, взаємозв'язків та суперечностей у розвитку системи ДНЗ різних типів зумовлює до вибору методологічного забезпечення дослідження. Методологія історико-педагогічного дослідження вмотивовує до визначення та характеристики періодів й етапів розвитку ДНЗ різних типів в Україні впродовж другої половини ХХ на початку ХХІ-го століть у контексті системного підходу як провідного для нашого дослідження.

Відповідно контексту порушеної проблеми, ми здійснили аналіз наукових досліджень у царині історії педагогіки, історії дошкільної педагогіки, історії України, спеціальної педагогіки та встановили, що у працях Л. Березівської, Т. Бондаренко, З. Борисової та В. Кузьменко, В. Золотоверх, Л. Медвідь, Т. Поніманської, О. Сухомлинської визначено періодиза-

ції з питань історії педагогічної думки, персоналій та здійснено їх характеристики. Аналіз питання змісту освіти, дошкільної та спеціальної зокрема, сприяв виокремленню періодизацій у наукових працях А. Артемової, В. Бондаря та Л. Одиниченко, Л. Пісоцької, Т. Степанової. Разом з тим, слід відзначити, що суспільно-політичні, економічні та педагогічні фактори або чинники, досліджені науковцями та використані при визначенні періодизацій, сприяли уточненню періодів та етапів у вказаних вище наукових працях та стосуються окремих досліджуваних феноменів. Водночас більшість дослідників спирається у наукових працях на нормативно-правове забезпечення розвитку освіти, дошкільної та спеціальної зокрема, яке, на їх погляд, є вагомим фактором у розвитку закладів для дітей.

Так Н. Гупаном запропоновано періодизацію розвитку історико-педагогічної науки як окремої ланки загального процесу національної освіти. В основу періодизації лягли зміни у змісті, методології та підходах до розгляду педагогічних явищ на тому чи іншому етапі розвитку самої науки; поступова зміна парадигм наукового мислення; персоналії, які працювали над історико-педагогічними

проблемами; історичні та культурні умови розвитку національної освіти; визначальні явища та факти, досягнення чи прорахунки в розвитку національної історико-педагогічної думки [3].

В. Курило вважає, що при розробленні періодизації потрібно враховувати суттєві характеристики об'єкта дослідження. Науковцем висвітлено систему критеріїв, модель критеріально-комплексного підходу, які можуть бути універсальними для аналізу різних педагогічних систем у різні періоди часу в країні загалом; обґрунтовано думку про те, що ці критерії відображають найсуттєвіші характеристики системи освіти, які обумовлюють зміну парадигм: спрямованість цілей освіти, зміст навчально-виховного процесу в освітніх закладах, доступність освіти та інші характеристики [4, 39]. Зокрема із системи критеріїв, визначених автором, варто виокремити науковість освіти, що визначається через показники-індикатори: наукова обґрунтованість системи закладів освіти; відповідність методики навчально-виховного процесу сучасному рівню психологічно-педагогічної науки та дидактична й методична забезпеченість навчально-виховного процесу в освітніх закладах, яка визначається через: забезпеченість підручниками, навчально-методичними посібниками, роздатковими, наочними матеріалами; наявність і застосування навчальних приладів, обладнання, технічних засобів навчання; наявність різноманітних методичних матеріалів для викладачів [4, 22].

Результати аналізу наукових поглядів щодо організації дослідження історико-педагогічних фактів і явищ із загальної та дошкільної педагогіки, наукових розвідок зі спеціальної та корекційної педагогіки дозволили дійти висновку, що праці Л. Артемової, Л. Березівської, Т. Берник, Т. Бондаренко, В. Бондаря, С. Дітковської, В. Курила, Л. Лохвицької, С. Мартиненко, І. Погорілої, В. Сидоренко, О. Таранченко, І. Улюкаєвої побудовані із використанням системного підходу, що надало змоги авторам розглянути об'єкти дослідження як цілісні системи із притаманними для них взаємозв'язками та суперечностями.

Водночас, здійснений аналіз сучасних державних документів, наукових праць, періодичних та фахових видань дозволяє говорити про існування процесів модернізації та реформування системи дошкільних навчальних закладів різних типів в сучасній Україні, які нагально потребують підтримки за рахунок виявлення та впровадження позитивного досвіду її функціонування у минулі роки та визначення провідних тенденцій подальшого розвитку, відповідно зумовлюють до здійснення дослідження процесу розвитку системи ДНЗ різних типів у визначених нами хронологічних межах. З огляду на сучасний стан розвитку даної системи, доцільним є вивчення порушеної проблеми у контексті системного підходу, визначення періодизації розвитку дошкільних навчальних закладів різних типів (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.) як однієї із структурних складових здійснення історико-педагогічного дослідження.

Метою статті є розкриття критеріїв періодизації розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.) у контексті системного підходу та наукових поглядів А. Авєрьянова.

Термінологічний аналіз довідкової літератури дозволив зорієнтуватись у загальній характеристиці понять «період», «періодизація», «критерій періодизації». Критерій періодизації – історичний фактор, який розкриває основний зміст визначеного відрізка часу, конкретного історичного процесу, або основа для оцінювання, визначення критерію або класифікації чогось; міра. Період – проміжок часу, обмежений датами, подіями; час, коли відбувається яка-небудь подія, продовжується дія, розгортається чиясь діяльність; відтинок часу, означений існуванням, наявністю чогось; певна стадія, фаза чого-небудь; історичний етап у суспільному та культурному розвитку країни, народу, який характеризується важливими подіями, явищами або процесами; проміжок часу, протягом якого відбувається який-небудь процес або рух, що регулярно повторюється. Періодизація – розподіл на періоди [2, 753].

З метою уточнення сутності поняття критерій періодизації, варто звернутись до

поняття «критерій істини». Питання про критерій істини пов'язане з основним питанням філософії. Критерієм істини називають міру для визначення достовірності наших знань про предмети, явища об'єктивної дійсності. Критерієм істини є людська практика, практична похідна діяльності людей. З огляду на філософське розуміння критерію істини, у нашому дослідженні передбачено вивчення явищ історичної об'єктивної дійсності як міри достовірності наших знань про предмет, який вивчаємо.

Водночас, з огляду на діалектику виникнення та становлення систем (за А. Аверьяновим), та з метою отримати нове знання про об'єкт дослідження, відтворити процес його розвитку, розглядаємо виникнення як і становлення системи дошкільних навчальних закладів різних типів, як процес, самостійний історичний період розвитку; кожне виникнення нового елемента – дошкільного навчального закладу – поява того, чого не було раніше. Виникнення системи ДНЗ різних типів розуміємо як процес, який є діалектичною єдністю протилежностей поступовості та стрибка. У період поступовості з'являються нові елементи – дитячі ясла, дитячі садки, ясла-садки, дитячі будинки всередині старої системи, іде їх кількісний зріст, що звичайно ще не означає появи нової системи ДНЗ різних типів. Послугуючись науковими поглядами А. Аверьянова, появу нових ДНЗ в надрах старої системи закладів для дітей раннього та дошкільного віку у вигляді окремих нових елементів та їх кількісний зріст розуміємо як етап виникнення нової якості системи різних типів ДНЗ, «без врахування якої момент стрибкоподібної появи нової системи уявляється чимось раптовим, наче містичним» [1, 94]. Водночас, ми маємо враховувати, що одна система може перетворюватись в іншу систему при збереженні одних і тих самих дошкільних навчальних закладів, про що дозволяють стверджувати історіографічні джерела. В даному випадку виникнення нової якості, нової системи відбувається в силу зміни структури старої системи за існування кількісних накопичень ДНЗ різних типів, зміни їх типів, руху елементів системи [1, 94].

Варто врахувати діалектичний характер виникнення нової якості, нової системи. З огляду на вище зазначене, виникнення ДНЗ розуміємо як діалектичну єдність процесів з'єднання та роз'єднання. З'єднання та роз'єднання є дві сторони одного процесу. У процесі пізнання та дослідження системи ДНЗ різних типів вдаємось до аналізу, виділення елементів системи, які подумки можна з'єднати, інтегрувати в єдину систему. Тому розгляд процесу діалектики виникнення системи ДНЗ різних типів маємо починати із розгляду відштовхування, саме з відштовхування як «розщеплення одного», «як породження багатьох інших» [1, 95–98].

У контексті використання системного підходу та з огляду на об'єкт нашого дослідження, коли ми досліджуємо взаємодію систем, маємо на увазі ДНЗ як системи, які наявні у історичному часі нашого дослідження. Відповідно, маємо дослідити протиріччя між такими системами, зокрема між ДНЗ різних типів (наприклад ДНЗ для дітей та ДНЗ для дітей із хворобами ока). Сторони протиріччя – це ДНЗ з усім захованим під цим поняттям багатством змісту та індивідуальними якісними особливостями [1, 99–100]. Водночас ДНЗ різних типів, як взаємодіючі системи, можуть бути тотожними (наприклад ДНЗ для дітей із хворобами опорно-рухового апарату). Таким чином, уточнення поняття ДНЗ як системи, для визначення сторін протиріччя обумовлено системністю об'єктивної реальності і відповідно допомагає точніше відобразити його сутність. Тож ДНЗ розуміємо як систему взаємопов'язаних елементів з притаманними для неї якісними особливостями, протиріччями, суперечностями.

А. Аверьяновим виокремлено основні форми взаємодії систем у притаманних для них протиріччях:

- взаємодія системи з джерелом існування;
- взаємодія системи з якісно різноманітними системами;
- взаємодія якісно-тотожних систем.

Науковець також виокремлює протиріччя, як форму взаємодії, притаманну не тільки протилежностям та розглядає діалектичне протиріччя як таку взаємодію між системами, в процесі якої вони взаємозаперечують,

перебувають у боротьбі, взаємовиключають одна одну, що призводить до зміни та перетворення або самих систем або їх функцій, або просторового розміщення, форми, властивостей, забезпечуючи розвиток того елемента, який вони самі утворюють [1, 101–103]. Варто, на нашу думку, загострити увагу на функціональних особливостях ДНЗ різних типів, які є специфічними для кожного окремого закладу для дітей раннього чи то дошкільного віку та водночас поєднують такі заклади у якісно-тотожні.

Послугуючись науковими поглядами А. Аверьянова, розгляд виникнення системи дошкільних навчальних закладів різних типів у хронологічних межах нашого дослідження як нової є одночасно розглядом виникнення нової системи руху або нового виду визначеної (певної) форми руху. У ході дослідження доцільним є врахування процесу виникнення нової форми руху, який пов'язаний із тим, що стара форма руху в даних умовах вичерпала себе. Це виражається у тому, що подальша організаційна перебудова ДНЗ та елементів у рамках даної форми руху веде не до укріплення та удосконалення цієї системи, а навпаки, до її перетворення. Системі, яка завершує ту чи іншу форму руху характерний кількісний ріст елементів. Оскільки, люди, зокрема діти раннього та дошкільного віку це соціальна форма руху, елементи системи ДНЗ різних типів, відповідно, на основі історіографічних джерел, саме їх кількісний ріст ми відстежували упродовж історичного часу нашого дослідження з одного боку та кількісний ріст ДНЗ різних типів з іншого.

У контексті діалектики виникнення та становлення систем, за А. Аверьяновим, розглядаємо ДНЗ різних типів як систему та вважаємо систему такою, яка вже виникла тільки тоді, коли між елементами – дошкільними навчальними закладами різних типів – носіями нової форми руху, утворюється взаємозв'язок, тобто має прояви нова форма руху. Нова якість системи вже існує, проте невідзначено, але саме таке існування є можливим. Воно має утвердитись, проявитися у повній мірі, стати стійкою, тобто «нова система, яка виникла, має ще стати» [1, 108].

Процес становлення системи, яка виникла, вважаємо одним із етапів в розвитку системи ДНЗ різних типів, в ході якого вона перетворюється в розвинену систему або ціле. Причому цей процес ускладнений присутністю та суперечливістю тенденцій, зокрема тенденцією до кількісного збільшення якісно-тотожних елементів, а саме основних типів: дитячих ясел, дитячих садків, ясел-дитячих садків, дитячих будинків, як елементів системи ДНЗ різних типів [1, 112–113].

При аналізі процесу виникнення системи дошкільних закладів різних типів в Українській РСР та системи ДНЗ різних типів в Україні в історіографічних джерелах була виокремлена присутня даним системам закономірність появи множини якісно-тотожних елементів. Тотожний – такий самий, однаковий з чимсь, цілком подібний до чогось, схожий один з одним за своєю суттю й зовнішніми ознаками та виявом. Мова іде про тотожність між елементами системи, наприклад, між дитячими яслами загального типу або тотожність між дитячими яслами для дітей із захворюваннями верхніх дихальних шляхів або тотожність між дошкільними закладами для дітей із хворобами очей. Функціонуванню кожного із вказаних якісно-тотожних елементів притаманні мета, специфіка (наприклад здоров'язбережувальна функція), структура (внутрішня організація), взаємодія із внутрішнім та зовнішнім середовищем. Враховуючи, що абсолютної тотожності предметів немає, проте чим більша тотожність окремих якісних ознак, які належать окремим елементам, тим більш вони тотожні. Відповідно, якщо у ДНЗ як елементів є єдиними мета, специфіка (функції), структура, внутрішнє та зовнішнє управління, тоді можемо їх вважати якісно-тотожними [1, 115].

Водночас, ДНЗ як система володіє функціональною якістю – це специфічні якості, які вона набуває в результаті її способу зв'язку із середовищем. Під функціональною якістю елементів розуміємо їх внутрішню визначеність, яка становить специфіку, що відрізняє елемент від інших або вказує на його тотожність. Також враховуємо, що функціональна якість може змінюватись у відповідності до зовнішніх умов [1, 116].

Ми погоджуємось із науковими поглядами А. Аверьянова про те, що якщо елементи якісно-тотожні, то тенденція розвитку їх одна і та ж сама: вони існують за рахунок поглинання, переробки інформації однієї якості, одного порядку, однієї сутності, в один і той же спосіб. Відповідно вони не можуть знаходитись в одному і тому ж місці простору одночасно в силу тотожності їх способів існування. Між ними виникають протиріччя, боротьба за джерело існування. Кожен елемент системи ДНЗ різних типів, щоб зберегти себе, має або віддалитися від інших тотожних йому елементів, або змінити спосіб існування, тобто змінити своєю функціональну якість, що вкінці кінців призводить до диференціації ДНЗ, яка пов'язана з внутрішньо типологічною боротьбою [1, 116]. Проте, маємо враховувати, що кожен елемент системи ДНЗ різних типів, будучи тотожним іншому елементу системи в той же час може відрізнитися від собі подібних за функціональними ознаками (ДНЗ комбінованого типу із групами для дітей із хворобами верхніх дихальних шляхів та із хворобами опорно-рухового апарату).

З огляду на те, що протиріччя між якісно-тотожними елементами є одним із джерел розвитку системи та визначаючи розвиток системи ДНЗ різних типів внутрішньо типологічними протиріччями (функціональні протиріччя, які існують між ДНЗ різних типів або ДНЗ однакових типів), маємо наголосити на протиріччях між елементами, які виникли на основі тотожності їх сутності, а відповідно тотожності взаємодії з джерелом існування, яке веде до боротьби між ними за джерело [1, 123–124]. Щоб прослідкувати розвиток системи ДНЗ різних типів та здійснити її періодизацію маємо визначити *критерії*, які відображають внутрішньо типологічні протиріччя між якісно-тотожними елементами. У контексті системного підходу визначаємо функціональні якості тотожних елементів, які є основою внутрішньо типологічних протиріч між якісно-тотожними елементами. Послугуючись науковими поглядами А. Аверьянова щодо основних форм взаємодії систем у притаманних для них протиріччях, виокремлюємо компоненти: взаємодія систе-

ми з джерелом існування; взаємодія якісно-тотожних систем до яких відносимо критерії періодизації розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття): цілі та специфіку функціонування ДНЗ різних типів (навчання, виховання, розвиток, здоров'язбереження дітей раннього та дошкільного віку, структуру ДНЗ різних типів (організаційні засади функціонування ДНЗ різних типів або внутрішню організацію) та зовнішнє середовище (наукові і методичні установи, органи управління освітою), внутрішнє середовище (розвивальне середовище в ДНЗ, що забезпечує умови для реалізації цілей та специфіки функціонування ДНЗ різних типів для дітей раннього та дошкільного віку, управління ДНЗ різних типів).

У контексті системного підходу, зокрема діалектики виникнення та становлення систем, маємо враховувати, що виникнувши, якісно-тотожні елементи намагаються розійтися у просторі. Це прагнення обумовлено двома причинами: неперервним кількісним ростом якісно-тотожних елементів; протиріччями, які виникають між елементами [1, 123–124]. Враховуємо, що одним із наслідків протиріч між ДНЗ різних типів є тенденція до просторового розширення їх як системи та ДНЗ як систем.

Варто наголосити на іманентному зв'язку під кутом наукових поглядів А. Аверьянова. Зокрема, при дослідженні процесу розвитку системи ДНЗ різних типів зосереджуємо увагу на тому, що на знову створені елементи системи впливають ДНЗ як системи та зовнішні системи, які існували у даному середовищі до їх появи. Вони перешкоджають появі нових елементів в середовище свого існування. Таким чином, з одного боку, ДНЗ як елементи нової системи знаходяться в протиріччі один з одним, з іншого – під тиском зовнішнього середовища та умов існування вони перебувають у взаємозв'язку, в єдності. Причому тенденція розвитку така, що внутрішні протиріччя між якісно-тотожними елементами приводять до іманентного взаємозв'язку. Розміщені у просторі різним чином, що зумовлено їх кількісним зростанням, елементи підлягають різним впливам оточуючого

середовища і в силу цього набувають специфічних якостей. Проте, можливий розвиток, коли у процесі взаємодії між собою у ДНЗ закріплюються та розвиваються тільки ті якості, які відсутні у інших (прикладом є ДНЗ санаторного типу) і це відбувається за рахунок того, що функціональна якість (наприклад, функція здоров'язбереження), яка відрізняє даний ДНЗ від інших, перша отримує засоби для існування [1, 124–125].

В силу просторового розподілу ДНЗ різних типів як елементів системи та протиріч між ними відбувається їх диференціація. Варто врахувати, що разом із тим іде процес ускладнення зв'язків між диференційними елементами, їх супідрядність, що призводить до становлення системи як цілого. Супідрядність розуміємо як підпорядкування двох чи кількох типів груп у ДНЗ одному типу ДНЗ. Прикладом можуть бути дошкільні навчальні заклади для дітей із хворобами ока у яких функціонують групи для дітей із різними групами захворювань. Із збільшенням кількості дітей за одним видом захворювання спочатку збільшується кількість груп, з часом такі типи груп об'єднуються в єдиний заклад для дітей із косоокістю чи іншим захворюванням або у заклад у якому функціонують групи для дітей із різними групами захворювань ока. Іншими словами іде інтеграція диференційних елементів – об'єднання груп в один тип закладу для дітей раннього чи то дошкільного віку. Проте, диференціація не закінчується утворенням елементів із різними або тотожними функціональними якостями. Протиріччя між елементами залишаються та продовжують сприяти подальшій диференціації елементів системи. Доцільно врахувати, що саме у період диференціації груп або закладів роль протиріч, їх гострота неминуче вирівнюється, послаблюються, але не зникає. На думку А. Аверьянова, виникнення субординації (підпорядкування ДНЗ як системи зовнішнім системам) знову посилює протиріччя між різними елементами, так як вона (субординація) веде до появи елементів, чий функціональні якості корінним чином відрізняються від функціональних якостей інших елементів, тобто іде мова про появу елементів з протилежними функціональними якос-

тями – як один із шляхів виникнення протиріч (розпорядження про відкриття у закладах для дітей різних типів груп, особливо для дітей з особливими потребами). Відбувається підкорення ДНЗ системі ДНЗ різних типів, що є однією із ознак становлення системи [1, 128–135].

Під час дослідження розвитку системи дошкільних навчальних закладів варто розглянути дію зупинення диференціації ДНЗ в процесі її становлення, що спостерігається у всіх системах – носіях одного руху. Це означає, що функціональна відмінність ДНЗ різних типів як систем та як системи досягла протилежності. Проте, так як в системі ДНЗ різних типів відбувається неперервне виникнення нових та зміна існуючих елементів, про що свідчать історіографічні джерела, то відповідно продовжує відбуватися їх диференціація. Така неперервна диференціація можлива лише у межах досягнутої протилежності між елементами, що дозволить довести процес розвитку дошкільних навчальних закладів як системи.

Отже, у процесі дослідження виникнення та становлення системи ДНЗ різних типів та системи ДНЗ різних типів як систем, із урахуванням виокремлених нами протиріч як критеріїв та тенденцій їх розвитку, можемо припустити, що при спостереженні кількісного зросту нових елементів основним рухаючим розвиток протиріччям є протиріччя між ДНЗ різних типів та старою системою дошкільних закладів в УРСР. Це протиріччя вирішується перемогою нового, тобто виникненням нової системи ДНЗ різних типів в Україні, її нової якості. Водночас, в цей період існують інші протиріччя між новими елементами, але нова якість, нова система на цьому етапі розвитку знаходиться ще в простому стані. ДНЗ різних типів як елементи нової системи іще несуть в собі те, що складало їх сутність як завершальної системи попередньої форми руху. Тобто в них залишаються елементи функціональних якостей, які були притаманними для них у етапах існування старої системи – системи дошкільних закладів різних типів. У цьому їх протиріччя самих із собою та між собою, бо вони є якісно-тотожними. Проте, щоб стати дійсними елементами нової системи ДНЗ

різних типів, такі ДНЗ мають лишиться своєї самостійності, вони підкорюються зовнішнім системам, залишаючи за собою власну специфічність (у функціях). Кожен ДНЗ отримує можливість існувати як система, тільки за існування в ньому специфічних функціональних якостей. Послугуючись науковими поглядами А. Аверьянова, маємо враховувати, що протиріччя між тотожними елементами знаходять вирішення в диференціації. Диференційно-інтеграційний процес, який відбувається в системі дошкільних навчальних закладів різних типів в Україні, є процесом організаційним. ДНЗ різних типів організуються таким чином, що їх взаємозалежність стає неможливо більш повною в даних умовах. Таким чином система дошкільних навчальних закладів різних типів перетворюється в організовану систему або в ціле. Перетворення системи дошкільних закладів різних типів в УРСР як акт її переходу в нову якість вважаємо завершальним етапом розвитку даної системи, що дозволяє визначити загальну тенденцію, яка спрямована в сторону самопоновлення, виникнення нових ДНЗ, диференціації ДНЗ та їх руху, в сторону підвищення організованості системи, яка ґрунтується на вічній взаємодії взаємопов'язаних суперечливих сторін, процесів, зміна, рух елементів в системі.

З метою відтворення процесу розвитку системи ДНЗ різних типів, у контексті системного підходу, розглядаємо даний процес як виникнення та становлення при врахуванні діалектичної єдності поступовості та стрибка, за появи нових якостей у елементах системи та самій системі та за збереження старих елементів; при існуванні змін у структурі за єдності процесів з'єднання та роз'єднання, виявлення протиріч у якісно-тотожних елементах, боротьбі між елементами, виникнення нової форми руху та процесу утвердження, які відбуваються за присутності тенденцій: кількісного збільшення якісно-тотожних елементів; існування протиріч між ДНЗ як якісно-тотожними елементами; якщо елементи якісно-тотожні, то вони існують за рахунок поглинання, переробки інформації однієї якості, одного порядку, однієї сутності, в один і той же спосіб; тенденції до просторового розмі-

щення елементів; існування іманентного взаємозв'язку між елементами; ускладнення зв'язків між диференційними елементами, їх супідрядність, інтеграція диференційних елементів, які декларують присутність диференційно-інтеграційного процесу між елементами, як організаційного; загальної тенденції, яка спрямована в сторону самопоновлення, виникнення нових ДНЗ, диференціації ДНЗ та їх руху, в сторону підвищення організованості системи, яка ґрунтується на вічній взаємодії взаємопов'язаних суперечливих сторін, процесів, зміна, рух елементів в системі.

У статті, на основі наукових поглядів А. Аверьянова, визначено критерії періодизації розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів (друга половина ХХ століття – початок ХХІ століття): цілі та специфіка функціонування ДНЗ різних типів (навчання, виховання, розвиток, здоров'язбереження дітей раннього та дошкільного віку, структура ДНЗ різних типів (організаційні засади функціонування ДНЗ різних типів або внутрішня організація) та зовнішнє середовище (наукові і методичні установи, органи управління освітою), внутрішнє середовище (розвивальне середовище в ДНЗ, що забезпечує умови для реалізації цілей та специфіки функціонування ДНЗ різних типів для дітей раннього та дошкільного віку, управління ДНЗ різних типів) у контексті основних форм взаємодії систем у притаманних для них протиріччях: взаємодії якісно-тотожних систем, взаємодії системи з джерелом існування. Перспективою подальшої розвідки є дослідження історіографічних джерел та визначення періодизації розвитку системи дошкільних навчальних закладів різних типів в Україні у заявлених хронологічних межах.

Список використаних джерел

1. Аверьянов А. Н. Система: философская категория и реальность / А. Н. Аверьянов. — М. : Мысль, 1976. — 188 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : Перун, 2004. — 1440 с.
3. Гупан Н. До періодизації розвитку історико-педагогічного процесу в Україні / Нестор Гупан // Шлях освіти. — 1999. — № 1. — С. 45—49.
4. Курило В. С. Становлення і розвиток системи освіти та педагогічної думки Східноукраїнського регіону в ХХ столітті : дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.01 — загальна педагогіка та історія педагогіки / Віталій Семенович Курило; Ін-т

- педагогіки АПН України. — Луганськ, 2000. — 507 с. — Бібліогр.: с. 426—467.
5. Березівська Л. Основні засади історико-педагогічних досліджень: теорія і методологія / Лариса Березівська // Шлях освіти. — 2010. — № 1. — С. 37—42.

6. Улюкаєва І. Г. Історія суспільного дошкільного виховання в Україні : навч. посіб. / Ірина Гереева-Улюкаєва. — Вид. 3-є, доп. — Донецьк : ЛАН-ДОН-XXI, 2011. — 238 с.

SVITLANA VASILIEVA

Kyiv

CRITERIA FOR PERIODS OF DEVELOPMENT OF PRESCHOOL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS OF VARIOUS TYPES IN UKRAINE

The article indicated by the criteria of periodization of the development of preschool education establishment systems of different types (the second half of the twentieth century – beginning of the XXI century): the purpose and specificity of functioning of CEI types (training, development, health saving infants and preschool age, CEI different types of structure (organizational the basic operation of CEI type or internal organization) and external environment (research and teaching institutions, education authorities), the internal environment (developing environment in the CEI, which provides conditions for the implementation of the objectives and the specific functioning of CEI type for infants and preschool children, CEI management of various types) in the context of certain A. Averyanov basic forms of interaction systems in the inherent contradictions: the interaction of qualitatively identical systems, interaction with the source of existence.

Key words: criteria of periodization of development of the system of pre-school educational institutions of different types, interaction qualitatively identical systems, the interaction of the system with the source of existence, the system of pre-school educational institutions of different types, qualitatively identical elements.

СВЕТЛАНА ВАСИЛЬЄВА

г. Киев

КРИТЕРИИ ПЕРИОДИЗАЦИИ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ДОШКОЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ РАЗЛИЧНЫХ ТИПОВ В УКРАИНЕ

В статье обозначены критерии периодизации развития системы дошкольных учебных учреждений разных типов (вторая половина XX века – начало XXI века): цели и специфика функционирования ДУУ различных типов (обучение, воспитание, развитие, здоровьесбережение детей раннего и дошкольного возраста, структура ДУУ различных типов (организационные основы функционирования ДУУ различных типов или внутренняя организация) и внешняя среда (научные и методические учреждения, органы управления образованием), внутренняя среда (развивающая среда в ДУУ, что обеспечивает условия для реализации целей и специфики функционирования ДУУ различных типов для детей раннего и дошкольного возраста, управления ДУУ различных типов) в контексте определенных А. Аверьянов основных форм взаимодействия систем в присущих им противоречиях: взаимодействия качественно-тождественных систем, взаимодействия системы с источником существования.

Ключевые слова: критерии периодизации развития системы дошкольных учебных заведений разных типов, взаимодействие качественно-тождественных систем, взаимодействие системы с источником существования, система дошкольных учебных учреждений разных типов, качественно-тождественные элементы.

Стаття надійшла до редколегії 01.12.2016